

Para Jush është përmbledhja e intervistave me njerëz nga të gjitha trevat e ish-Jugosllavisë, me njerëz të profileve mjaft të ndryshme: moshave, profesioneve, gjinisë, përkatësive etnike të ndryshme... E përbashkëta e tyre është gatishmëria që të flasin për të kaluarën, të shqyrtojnë të tashmen dhe të kenë shpresa, ankthe dhe dëshira për të ardhmen e bukur dhe të sigurt. Dikush do të thotë se këta janë vetëm “njerëz të zakonshëm”. Ndoshta edhe janë “të zakonshëm” në atë kuptimin se nuk janë në pozita në pushtet, as nuk janë nga radha e personaliteteve të njohura të cilët mund t'i dëgjojmë dhe t'i shohim shpesh përmes mjeteve të informimit publik. Por ata përbëjnë definitivisht, do të guxoja të them – pjesën më të madhe të shoqërive në të cilat jetojmë. Të zakonshëm apo të pazakonshëm, me vete bartin një numër të madh dëshirash, frikash, revoltash ndaj situatës në shoqëri, mendimesh, mërzish, aspiratash dhe shpresash ashtu si edhe shumica prej nesh. Njëkohësisht, këto janë zëra të cilët aq rrallë kemi rast t'i dëgjojmë. Absurde apo jo? Sa shpesh keni pasur rast, nëse keni pasur ndopak, të dëgjoni sesi është ndier gruaja e cila e ka kaluar tërë luftën në Sarajevë ose në Prishtinë, si mendon dikush në Beograd, Shibenik, Shkup, Jajce, çfarë shpreson dhe prej kujt frikohet dikush në Knin, Gjilan, Lloznicë, dikush që ka jetuar si refugjat, dikush që ka marrë pjesë në luftë, dikush që e ka parë luftën në televizion?

Dëshira jonë ka qenë që të mundohemi të gjejmë hapësirë që këto zëra të dëgjohen. Përvoja shumëvjeçare në ndërtimin e paqes na ka treguar sesa i kontribuon mirëkuptimit të ndërsjellë dhe ndërtimit të besimit shkëmbimi i këtyre mendimeve për pikat e dhimbshme të shoqërive tona, për shpresat që i kemi, për atë se kush jemi dhe çfarë na mundon, si dhe si do të dëshironim të ishte – siç theksoi një grua në intervistë “Si u preva unë, si u preve ti – i njëjti gjak na rrjedh nëpër damarë”. Mirëkuptimi dhe besimi i ndërsjellë kanë rëndësi thelbësore për ndërtimin e paqes, të asaj paqeje nga mungesa e së cilës shoqëritë tona aq shumë vuajnë.

Mendimet në vijim nuk ecin në kahjen “paqe, paqe, askush nuk është fajtor”. Ka shumë mundësi që disa qëndrime do t'ju shkaktojnë kallo, ndoshta do të vlerësoni se ato në asnjë mënyrë nuk duhet të jenë pjesë e një publikimi i cili pretendon të japë kontributin e vet në ndërtimin e paqes. Unë do thoja – oh, po, puna në ndërtimin e paqes shkakton vërtet kallo duke marrë parasysh se nuk besojmë se në të mund të punohet nëse e lëmë pas dore të kaluarën tragjike që e kemi jetuar dhe të cilën disa prej nesh e jetojnë akoma. Ndërsa nëse e hapim çështjen e së kaluarës dhe e marrim parasysh kompleksitetin e saj – natyrisht se nuk do të pajtohemi për të gjitha çështjet. Pikërisht kjo është madhështia jonë, e njerëzve “të zakonshëm”: të përpiqemi të kuptojmë pikërisht ato qëndrime të cilat dallojnë aq shumë prej qëndrimeve tona (duke përjashtuar qëndrimet fashiste – ato nuk kanë vend këtu, sepse e kanë uzurpuar mjaft hapësirën rreth nesh). Kur të arrijmë t'i kuptojmë gjërat në mënyrë të tillë: pse dikush mendon aq ndryshe prej nesh (kurse ndoshta ajo nuk është aq ndryshe), se ajo nuk është nga urrejtja e verbër dhe e pakuptueshme, por për shkak të njëfarë dhimbjeje, frike, përvoje – atëherë kemi bërë hapin e madh. Ndërsa një njeri i madh “i zakonshëm”, miku ynë Xhevad Budimliq, thotë “Nuk mund të ndihem unë mirë, nëse fqinji im ndihet keq”...

Njerëzit i kemi pyetur dhe ata kanë folur për të gjitha ato nocionet e mëdha që janë bërë shprehje, dhe të cilat, kur i themi – veç dihet se çfarë mendojmë, ndërsa në të vërtetë kuptimi ynë i tyre dallon shumë: pajtimi, e kaluara, ballafaqimi, harresa, faji, përgjegjësia, paqja, e ardhmja, bashkëjetesa, lufta,... – duke u përpjekur që shpjegimet e tyre të bëhen përmes përvojave personale e jo përmes nocioneve tjera të mëdha, në mënyrë që të krijojmë hapësirë që të kuptohemi më mirë.

Nuk kemi pretenduar që ky të jetë hulumtim i realizuar mbi bazën e mostrës përfaqësuese e cila do të tregonte se ku ndodhet opinioni ynë publik (ose në shumës: opinionet tona publike). Në fazën fillestare të kësaj ideje e kemi pasur të qartë se duam cilësi që e bartin me vete përvojat personale, përkundër sasisë që do të ishte mostra përfaqësuese. Po ashtu, siç e thashë, për disa zëra këtu nuk ka vend, për ato më të zhurmshmit dhe më agresivët.

Pasuria që nuk duhet lënë pas dore e këtij libri është numri i gjuhëve në të. Dikush ndoshta do të thoshte se do të ishte më ekonomike dhe/ose praktike që të ekzistonin publikime të veçanta për gjuhën maqedone dhe gjuhën shqipe. Por, neve na ka pëlqyer ideja që çdo gjë të jetë në një vend, e lidhur fort, ashtu siç janë të lidhura edhe fatet tona. Intervistat janë realizuar në periudhën mars-nëntor 2005. Tetëmbëdhjetë intervistues/e (po ashtu nga hapësira e ish-Jugosllavisë) kanë pasur përgjegjësi të zgjedhin bashkëbiseduesit/et dhe e kanë pasur lirinë e zhvillimit të intervistës, por në mënyrë që të jenë të përfshira pyetjet relevante. Intervistat janë zhvilluar në gjuhën shqipe, boshnjake, kroate, maqedone, serbe dhe ndoshta edhe në ndonjë gjuhë tjetër (serbokroate, malazeze, etj.). Në bazë të regjistrimeve në diktafon është bërë transkriptimi i cili është dhënë këtu besnikërisht. Në të vërtetë, disa intervista janë shkurtuar pak në mënyrë që të shmangen përsëritjet e panevojshme, kurse janë bërë ndërhyrje edhe për të “hekurosur zhurmat” e caktuara që lindin gjatë bisedës – në radhë të parë për shkak të leximit dhe kuptueshmërisë më të lehtë se çfarë ka dashur të thotë bashkëbiseduesi/ja. Do t’ju lutem që ta merrni në konsideratë se një numër i bashkëbiseduesve nuk ka folur në gjuhën amtare gjatë intervistës.

Përzgjedhja e bashkëbiseduesit/es nuk ka qenë detyrë e thjeshtë; krahas koordinimit me intervistuesit/et tjerë me qëllim të mbulimit të larmisë së shoqërisë dhe përfshirjes së njerëzve të profileve dhe mendimeve të ndryshme, ka qenë e vështirë të gjenden edhe bashkëbiseduesit/et që janë të gatshëm të flasin publikisht për tema të dhimbshme – një numër jo i vogël ka pasur frikë dhe është ndier keq. Edhe përkundër faktit se kemi vendosur që bashkëbiseduesit/et t’i prezentojmë vetëm me emër, disa njerëz janë ndier më mirë me zgjedhjen që t’ju publikohen vetëm inicialet, kryesisht për shkak të sigurisë personale. E kuptoj plotësisht këtë frikë. Mu ajo na jep pamjen sesa janë sëmure dhe zhytur në baltë shoqëritë tona, por edhe sesa urgjentisht duhet të punojmë të gjithë ne për të arritur ndryshimin aq të pritur shoqëror (i cili nuk përmbledhet vetëm në atë që ka thënë një bashkëbiseduese “se do të kemi paga më të mira”). Nuk mund të durohem pa e cituar këtu Mesha Selimoviqin: “Frikohu dashit, frikohu mutit – kur do të jetosh?”. Dhe pajtohem plotësisht me gruan e cila thotë se ne nuk jetojmë, por *mundohemi* të jetojmë.

Mbetet pyetje e hapur se interesimin e kujt do të zgjojë ky libër. Ne kemi listën tonë të dëshirave dhe sygjerimeve se kujt do të duhej t’i interesonte, një pjesë e tij i përgjigjet realitetit, ndërsa për pjesën tjetër nuk jemi të sigurt. Sidoqoftë, do të ishte i mirëseardhur informacioni kthyes nga lexueset dhe lexuesit, kështu që do t’ju lusim t’i dërgoni kritikën dhe përshtypjet tuaja. Puna me paqen kërkon aksion dhe reagim – në mënyrë që të mund të ndryshojmë veten, e me këtë edhe shoqëritë në të cilat jetojmë.

Intervistat mund (por nuk duhet) t’i lexoni sipas atij rendi që janë të radhitura në këtë publikim, kurse jemi munduar t’i radhisim në mënyrë që të jenë në interaksion reciprok. I jemi shmangur me qëllim radhitjes sipas vathës nacionale, etnike dhe regjionale, në mënyrë që t’i japim kontribut dekonstruktimit të vlerave të çregulluara të shoqërive tona. Natyrisht, ekzistojnë edhe *n* renditje sipas të cilave mund të lexohen intervistat, duke qenë edhe më tej në interaksion reciprok, pak a shumë të dukshëm. Zgjidhni Ju vetë.

Ivana Franoviq